

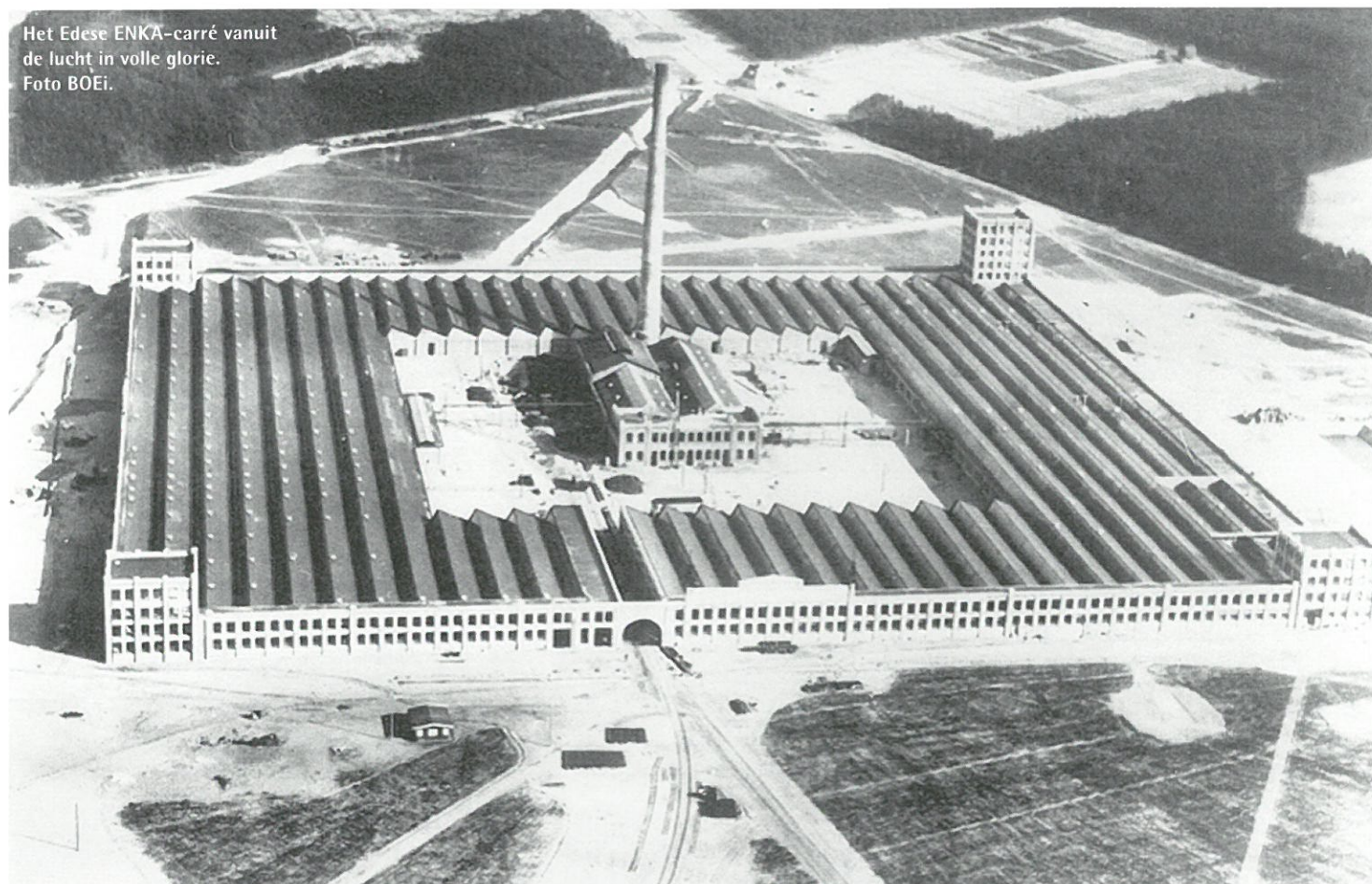
INDUSTRIA 2

NIEUWSBULLETIN

nr. 2 | augustus 2008

Inhoud: 42 Industriamonument 43 Industrieel nieuws 47 Literatuur, colofon

Het Edese ENKA-carré vanuit
de lucht in volle glorie.
Foto BOEi.

In voortbestaan bedreigd

VALKENBURG heeft iets met geschilderde reclames op muren. Aan het begin van de vorige eeuw werden er tientallen aangebracht. Om te voorkomen dat de resten helemaal verdwijnen ijvert een stichting voor restauratie. En met succes, want inmiddels zijn al weer meerdere gevels beschilderd met kopieën van die oude commerciële mededelingen.

Het is klein nieuws, te midden van de veelheid aan andere berichten die FIEN in deze vijfde editie van Industria in Heemschut onder de aandacht brengt. Net als woonhuizen, buitenplaatsen, natuurgebieden en dorpsge-

zichten moet ook het industrieel erfgoed een volwaardige bescherming genieten. Zoals ook blijkt uit de publicatie van de Oude Kaart van Nederland (zie pagina 18 en 19 in dit nummer van Heemschut) staat verspreid door Nederland schrikbarend veel waardevol leeg te verkomen. Kerkgebouwen, maar ook industriële complexen. Soms al tien jaar of langer. Zonder nieuwe gebruiker, zonder nieuwe bestemming schieten dit soort complexen al snel te ver voorbij hun economische bestaansrecht. Daarna hoeft nog maar heel weinig te gebeuren of de grauwe fabriekshal ruimt het veld voor een frisse woonwijk. Zelfs als

afspraken zijn gemaakt over een nieuwe bestemming van (een deel van) een fabrieksterrein is die erfenis nog niet veiliggesteld. In Ede lijkt het doek te vallen voor het ENKA-carré van deze voormalige kunstzijdefabriek (zie pagina 23). Terwijl er afspraken liggen ten minste een deel ervan te conserveren en een woonbestemming te geven.

Dat dit vaak wel kan, zelfs na jaren van verval, is te zien in Gilze. De steenfabriek Hendrickx kon gedeeltelijk behouden blijven. Hier wordt nu gewoond en geëxposeerd. Het is het Industriamonument van deze editie.

Industriamonument: Steenfabriek Gilze

De oude steenfabriek Hendrickx te Gilze heeft een nieuwe bestemming. De steenfabriek is door architect Piet Vermeer verbouwd en heringericht voor diverse nieuwe bestemmingen als woon- en expositieruimten.

De steenfabriek Gilze voor
(foto boven) en na de restauratie
Foto Marcel Overbeek

DE FABRIEK IS IN 1890 GEBOUWD door de heer Botermans uit Gilze. Later is de fabriek verkocht aan de familie Hendrickx, die deze heeft geëxploiteerd tot ongeveer 1991. De fabriek maakt deel uit van de geschiedenis van Gilze. Bijna heel Gilze en veel dorpen rondom Gilze zijn gebouwd met de Gilzersteen, een steen van een goed formaat. De

stenen werden geproduceerd in een ringoven die garant stond voor een kwalitatief goede baksteen. De steenfabriek in Gilze is de laatste steenfabriek in Brabant met een ringoven. Na de sluiting in 1991 volgden er vele jaren van verwaarlozing, vernieling, vandalisme en sloop. De steenfabriek Hendrickx zoals de fabriek in de volksmond werd genoemd, bestond oorspronkelijk (tot 1955) uit het ringovengebouw, een kleine steenmakerij en een zevental droogloodsen. Het ringovengebouw is diverse malen uitgebreid. In 1955 is een machinale steenperserij toegevoegd en in 1978 zijn 5 gasgestookte droogkamers gebouwd.

Vanaf 1991 tot ongeveer 2003 zijn er vele initiatieven geweest om de fabriek en het terrein een nieuwe bestemming te geven, maar deze zijn om financiële redenen niet doorgegaan. In november 2003 kocht architect Piet Vermeer het complex uit ideologische overwegingen, omdat hij vond dat de fabriek behouden moest blijven. Vooruitlopend op de definitieve planvorming is direct de op instorten staande 25 meter hoge fabrieksschoorsteen door het bedrijf H. Meijer uit Ten Boer gerenoveerd. Aansluitend zijn er plannen gemaakt om het vijf hectare grote fabrieksterrein te saneren en de restanten van de fabriek te behouden en te beschermen.

Vanuit de gemeente Gilze en Rijen kwam steun voor het plan. Ook op provinciaal niveau werd hierdoor draagvlak gecreëerd voor behoud, wat resulteerde in een voortvarende aanpak en definitieve planvorming. Ook werd met steun van de gemeente een aanvang gemaakt met de dakrenovatie van de fabriek. Om het plan financieel haalbaar (kosten € 2 miljoen) te maken, zijn op het fabrieksterrein negentien woningen toegevoegd. De situering alsmede de vormgeving zijn afgestemd op de oude bebouwing.

Zo zijn de droogloodsen in dezelfde structuur herbouwd. Hierin zijn veertien eengezinswoningen vormgegeven. In het volume van de gasgestookte droogkamers is plaats voor vijf patiowoningen. De oude fabriek is gerenoveerd in zijn eerdere omvang van voor 1955. In de fabriek zijn de functies wonen, werken en exposeren ondergebracht, functies die het gebouw respecteren. De oorspronkelijke steenfabriek is steeds de leidraad geweest bij de renovatie. ■

Gelderland

De laatste jaren verdwijnen nog regelmatig oude fabrieksschoorstenen in het Gelderse rivierengebied. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) zet zich in voor een meer actief behoud van deze schoorstenen. Specialist Peter Nijhof van de RACM schreef in 2003 een rapport waarin 35 cultuurhistorisch waardevolle steenfabrieken en schoorstenen in het Gelders rivierengebied worden beschreven. Sindsdien zijn van vijf steenfabrieken, in IJzendoorn, Hurwenen en Lobith de schoorstenen inmiddels gesloopt. In de hele provincie Gelderland, met zijn rijke traditie van steenfabrieken zijn slechts zes schoorstenen beschermd als monument. Het probleem bij oude fabrieksschoorstenen is dat ze meestal geen functie meer hebben door de vergaande modernisering van het fabricageproces. Ooit waren er in Nederland ongeveer tienduizend schoorstenen, daarvan zijn er nog circa zevenhonderd over. Volgens Nijhof zijn er drie redenen om oude schoorstenen te behouden: een aantal schoorstenen is interessant qua architectuur, daarnaast hebben schoorstenen vaak een belangrijke lokale betekenis, en sommige schoorstenen hebben een functie als herkenningspunt in het landschap. Het behoud van oude steenfabrieken met schoorstenen stuitte tot voor kort op verzet van Rijkswaterstaat, die de uiterwaarden wil vrijhouden van bebouwing om de waterafvoer niet te belemmeren. De RACM pleitte om de oude steenfabrieken in de uiterwaarden te behouden, en sinds kort heeft dit succes. Op vijftien locaties van steenfabrieken mag weer gebouwd worden, waaronder bij steenfabriek De Plassenwaard bij Wageningen. Voor veel andere oude schoorstenen is behoud verzekerd dankzij de mobiele telefoon: de schoorsteen fungeert als drager van GSM-antennes. Deze functie levert vaak genoeg geld op om de schoorsteen te blijven onderhouden.

Aalten: De gebouwen van de oude textielfabriek van de firma Driessen aan de Hofstraat in Aalten wachten al twaalf jaar op een nieuwe bestemming. Lang heeft het er naar uitgezien, dat het nieuwe gemeentekantoor van Aalten in de fabrieksgebouwen zou worden gehuisvest, in combinatie met nieuwbouw. Na jaren

Industrieel nieuws

Schoorsteen v.m. steenfabriek bij Renkum

Foto Marcel Overbeek

van vertraging, onderzoeken en rapporten is onlangs door het college van burgemeester en wethouders van Aalten besloten hier toch maar van af te zien. De kosten voor deze operatie, zo'n 19 miljoen euro, zijn namelijk ver boven het beschikbare budget.

Er ligt nu een plan om woningen te realiseren op het terrein van de inmiddels tot een ruïne vervallen fabriek. Na jarenlange verwaarlozing en diverse brandstichtingen zijn slechts enkele bedrijfsgebouwen nog redelijk ongeschonden bewaard gebleven, waaronder de schoorsteen, een bedrijfshal en het oudste deel van het complex uit 1893. De restanten van de fabriek zijn beschermd als rijksmonument. Projectontwikkelaar TPM uit Den Bosch en Tak Architecten uit Tilburg hebben een plan gemaakt voor inpassing van de woningen in de oude fabrieksgebouwen.

Apeldoorn: Het uit 1876 daterende station van Apeldoorn is na een lange strijd behouden gebleven en recent gerenoveerd. Het staat nu te midden van een geheel opnieuw ingericht Stationsplein, dat begrensd wordt door moderne, gebogen appartementenblokken en een hypermodern busstation. Onder het oude station is een ondergrondse fietsenstalling gemaakt met 1.600 stallingplaatsen. Door het station in te passen in de nieuwe bestrating van het Stationsplein en door de nieuwe reizigerstunnel goed te laten aansluiten bij het historische gebouw, is een zeer geslaagde combinatie van oud en nieuw tot stand gebracht. Anderzijds vormen moderne elementen, zoals de glazen lift, een fraai contrast met het oude stationsgebouw.

Industrieel nieuws

Apeldoorn, stationsgebouw
Foto Marcel Overbeek

De renovatie van het Apeldoornse station is verzorgd door Advies- en Ingenieursbureau Movares. De buitengevels van het stationsgebouw zijn aangepakt, waarbij de verlengde oostvleugel is teruggebracht tot de oorspronkelijke afmetingen. Bouwelementen uit de periode van de verbouwing van 1912, zoals de dakkapel met klok zijn gehandhaafd. Het stationsgebouw huisvest nu restaurant La Gare.

Hoog-keppel: In de nacht van 2 op 3 april is de Aviko-fabriek aan de Prinsenweg in Hoog-Keppel in de Gelderse Achterhoek afgebrand. De fabrieksgebouwen, tot voor enkele jaren nog in gebruik bij Aviko, werden door krakers bewoond. Mogelijk is de oorzaak van de brand een kachel geweest. De gebouwen van het Aviko-complex zijn gebouwd in 1914 als stoomzuivelfabriek voor een coöperatie. Hoewel het complex in latere jaren diverse malen werd uitgebreid, was het oorspronkelijke fabriekscomplex in de kern nog in gave staat aanwezig. Er waren plannen om het geheel een nieuwe woonbestemming te geven. Hierover zijn al geruime tijd onderhandelingen gaande tussen de eigenares van het complex, mevrouw Morzer-Bruins en Aviko.

Sinds de verwoestende brand staan alleen de muren van de fabriek nog overeind. Het is de vraag in hoeverre deze restanten nog stabiel genoeg zijn om een (kostbaar) herstel te rechtvaardigen. Het fabrieksgebouw en de naastgelegen directeurswoning (die bij de brand is gespaard) staan op de gemeentelijke monumentenlijst van de toenmalige gemeente Hummelo en Keppel, nu gemeente Bronckhorst

Driel: Aan de oever van de Rijn, tussen Heteren en Driel staat het restant van de steenfabriek Korevaar. De fabriek werd op deze plek gesticht

in 1881. In 1931 werd de steenfabriek geheel herbouwd en voorzien van een vlamoven en een hoge gemetselde schoorsteen. In september 1944 lag de steenfabriek midden in het krijgsgewoel van de Slag om Arnhem. In de directe nabijheid van het complex sneuvelden 42 Britse militairen. Omdat de fabriek in het schootveld lag tussen de geallieerden en de Duitsers, werd de fabriek met de schoorsteen aan puin geschoten.

Alleen een restant van de schoorsteen, een markante ruïne met het gat van een granaatinslag duidelijk zichtbaar, staat nog overeind. Maar ook dit restant wordt nu met de

Restant schoorsteen, Driel
Foto Marcel Overbeek

ondergang bedreigd, aangezien de eigenaar de restanten van de schoorsteen wil laten slopen om een nieuw woonhuis te bouwen. De aanwezigheid van een steenuil en een vleermuisenkolonie heeft er voor gezorgd dat de sloop tijdelijk van de baan is.

Brugwachtershuisje Binckhorst uit 1938
Foto Marcel Overbeek

Zuid-Holland

Gouda: De oude bedrijfspanden van plateelfabriek 'Zuid-Holland' aan de Raam in Gouda worden met sloop bedreigd. Er is een plan voor nieuwbouw op de locatie aan het Raam, waarbij ongeveer 150 woningen worden gebouwd. Bij het vaststellen van het nieuwbouwplan "De Koningshof" is tussen de projectontwikkelaar Blauwhoed Eurowoningen uit Rotterdam en de gemeente Gouda afgesproken dat de bedrijfspanden Raam 36, 38 en 40 als gemeentelijke monumenten behouden zullen blijven en zullen worden ingepast in de nieuwbouw. Ook de watertoren en de kleischuur, gelegen aan de Vest zullen bewaard blijven. Deze onderdelen van de fabriek staan op de lijst van rijksmonumenten. De architect van het nieuwbouwplan, H. Haverkamp heeft echter een sloopvergunning aangevraagd voor de panden aan de Raam, omdat deze in zeer slechte staat verkeren. De Vereniging Behoud Stadsschoon heeft bij de gemeente aangedrongen op het behoud van de gevels.

Gouda, restant Plateelfabriek
Foto Marcel Overbeek

Den Haag: In de laatst verschenen nieuwsbrief (nr. 30) van de Stichting Haags Industrieel Erfgoed (SHIE) wordt onder meer aandacht besteed aan het industrieterrein Binckhorst. In maart 2008 heeft de Haagse gemeenteraad een masterplan voor de herontwikkeling van dit verouderde bedrijventerrein goedgekeurd. De komende twintig jaar wil de gemeente dit industrieterrein een totale metamorfose laten ondergaan, waarbij een transformatie van bedrijven naar een wijk met woningen moet worden gemaakt.

Voor het nog aanwezige industriële erfgoed in dit gebied zal een inventarisatie worden uitgevoerd, waarvoor de SHIE is benaderd. SHIE heeft al een voorlopige inventarisatie opgesteld, waar ook de nodige objecten uit de wederopbouwperiode staan vermeld.

Leerdam: Tussen Leerdam en Acquoy/Asperen staat aan de Horndijk het voormalige stoomgemaal De Oude Horn. Dit karakteristieke gemaal, een witgepleisterd gebouw met een groot ijzeren schoepenrad aan de buitenzijde, behoort tot de oudste nog bestaande stoomgemalen van ons land. Het werd in 1859 gebouwd en in 1962 buiten bedrijf gesteld, toen er een nieuw gemaal iets verderop werd gebouwd. Sinds 1977 biedt het oude gemaal onderdak aan de glasblazersstudio van Bernard Heessens. De staat van onderhoud is slecht. De buitengevels met het waterrad, de trapjes, de ijzeren boogramen en andere bouwelementen zijn hoognodig aan restauratie toe. Om dit doel te bereiken, is in 2006 door de Lions van Leerdam en Geldermalsen een stichting opgericht, De Oude Horn. Deze zal geld bijeen brengen voor de restauratie. Het streven is om de restauratie nog dit jaar van start te laten gaan. Het stoomgemaal staat op de lijst van rijksmonumenten.

Noord-Brabant

Dongen: De watertoren van Dongen is sinds eind vorig jaar in restauratie. De 44 meter hoge watertoren werd in 2005 gekocht door de Dongense ondernemer Jurgen Houben, die een bedrijf heeft dat grenst aan de watertoren. De toren zal in twee jaar tijd worden verbouwd tot kantoor met woonruimte. De woning zal op de onderste vier verdiepingen worden gehuisvest. Daarboven komt kantoorruimte over drie verdiepingen. Het waterreservoir in het bovenste deel van de toren wordt expositieruimte. Het reservoir heeft een inhoud van 500 m3. Omdat de watertoren een gesloten buitengevel heeft van baksteen, zullen daarin vensters worden aangebracht voor de lichttoetreding. De watertoren van Dongen werd in 1923 gebouwd in een sobere Art-Decostijl naar een ontwerp van architect Hendrik Sangster. De toren heeft een betonnen constructie met een bakstenen buitengevel. De toren wordt bekroond door een koperen koepeldak.

Eindhoven: Een van de meest herkenbare industriële monumenten van Eindhoven is de 'Lichttoren' van het Philipscomplex, op de hoek van de Emmasingel en de Mathildelaan. Dit markante betonnen gebouw werd in 1920-1921 gebouwd naar ontwerp van architect Dirk Roosenburg. De toren werd jarenlang door Philips gebruikt als testruimte voor lampen. Later kwam hier het hoofdkantoor van Philips. Sinds kort is er een plan in uitvoering waarbij de Lichttoren wordt verbouwd tot woonruimte. Al in 1999 schreven Philips en de gemeente Eindhoven een prijsvraag uit onder architecten om een nieuwe bestemming te zoeken voor de Lichttoren, die niet meer door Philips werd gebruikt.

Indertijd won de Architectenwerkgroep uit Antwerpen de prijsvraag. Vanwege de econo-

Eindhoven, Philips lichttoren

Foto Marcel Overbeek

mische recessie werd het winnende plan niet uitgevoerd. In 2004 kwam er weer schot in de plannen toen woningbouwcorporatie Trudo het plan verder wilde ontwikkelen. Inmiddels is begonnen met de verbouwing van de Lichttoren tot een complex waarin meer dan honderd wooneenheden komen, evenals een hotel en een vergader ruimte. Bij de renovatie blijft het uiterlijk van het betonnen complex intact, omdat het een rijksmonument is. De oude stalen ramen zijn verwijderd en worden vervangen door moderne replica's.

De houten funderingspalen onder het complex worden vervangen door betonnen exemplaren. Het gerenoveerde complex zal in de loop van volgend jaar worden opgeleverd.

Geertruidenberg: De spoordraaibrug over de rivier de Donge, tussen Geertruidenberg en Raamsdonksveer wordt niet een rijksmonument. Dit is onlangs bepaald in een uitspraak van de Raad van State. Dit orgaan vindt dat het ministerie van OCW het verzoek tot plaatsing van de draaibrug op de rijksmonumentenlijst terecht heeft afgewezen.

Het verzoek was ingediend door de Stichting Spoorbrug Geertruidenberg en de Stichting tot Behoud van Ons Erfgoed Geertruidenberg. De stichting Spoorbrug heeft de historische brug overgenomen van NS Vastgoed. De spoorwegdraaibrug maakt deel uit van de voormalige spoorlijn tussen Den Bosch en Lage Zwaluwe, ook wel bekend als 'Halvezolenlijn'. De ijzeren brug, gebouwd in 1880, werd na de Tweede Wereldoorlog buiten bedrijf gesteld toen het personenvervoer over de lijn werd opgeheven. Van de zes spoorbruggen in het traject Den Bosch-Lage Zwaluwe zijn er inmiddels vijf rijksmonument; de Geertruidenbergse brug is deze status nu onthouden. De provincie

Noord-Brabant was ook voorstander van de aanwijzing, gezien het cultuurhistorisch belang en de hoge ensemblewaarde van de zes spoorbruggen. Nu de afwijzing eenmaal een feit is, zal de Stichting Spoorbrug Geertruidenberg zelf voor het onderhoud moeten opdraaien. NS Vastgoed heeft de stichting bij de overdracht een bedrag van € 50.000 meegegeven, voldoende om de brug de komende tien jaar te onderhouden.

Tilburg: Het Nederlands Textielmuseum in Tilburg is gevestigd in de voormalige textiel-fabriek van de Firma Mommers. Op 25 mei heropende het textielmuseum de deuren, na een periode van verbouwing en uitbreiding. Het vernieuwde museum heeft een ware metamorfose ondergaan. Er is nu een modern entreegebouw naar ontwerp van architectenbureau Cepezed, met een inrichting van Studio van Tol. Daarin vindt de bezoeker een zeer uitgebreide Textielshop, het museumcafé 'Mommers', vergaderlokalen, een foyer, een auditorium en een bijzonder platform op de bovenste verdieping met uitzicht over het gehele museumterrein. Ook het huidige museumgebouw is aangepakt. De tentoonstellingsruimte op de begane grond is fors uitgebreid, de routing in het museum is ingrijpend veranderd en er is een glazen tunnel gemaakt die het nieuwe entreegebouw met de oude hoogbouw verbindt. Ook de semi-permanente tentoonstellingen Textiellab en Damast-Weverij zijn vernieuwd.

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het Textielmuseum verschijnt dit jaar een jubileumboek, gewijd aan de historie van het museum. Bovendien zijn er in een limited edition drie, speciaal voor het jubileum ontworpen geschenken van toonaangevende ontwerpers verkrijgbaar in de nieuwe Textielshop.

Limburg

Valkenburg: Het toeristenstadje Valkenburg aan de Geul is niet alleen bekend vanwege de kasteelruïne, de grotten en het natuurschoon, het stadje bezit ook de fraaiste collectie historische muurreclames van ons land. Op de blinde zijgevel van een winkelpand op de hoek van de Lindelaan en de Passage, in het centrum, is vanaf 1910 een bonte collage van zo'n dertig muurreclames aangebracht, een voor Nederland uniek ensemble. De oudste is waarschijnlijk die van Philips. De reclame vertoont invloeden van de Art-Nouveau.

De Stichting 'Tekens aan de Wand Valkenburg', die zich beijvert voor de instandhouding en restauratie van muurreclames, heeft in Valkenburg een uniek restauratieproject opgezet met als doel het opnieuw aanbrengen van de afbeeldingen op nog vrijstaande blinde gevels in Valkenburg. Het betreft nauwgezette reconstructies van de oorspronkelijke reclames die op het pand aan de Lindenlaan zijn aangebracht. Recent is de reconstructie van twee muurreclames voltooid: van de firma 'Uchtmann & Keche Kachels' uit Aken op een gevel bij de Kabelbaan aan de Neerhem 44, en een schildering van 'Kinderwagens Korn v.d. Zijl', op een gevel aan het Walramplein.

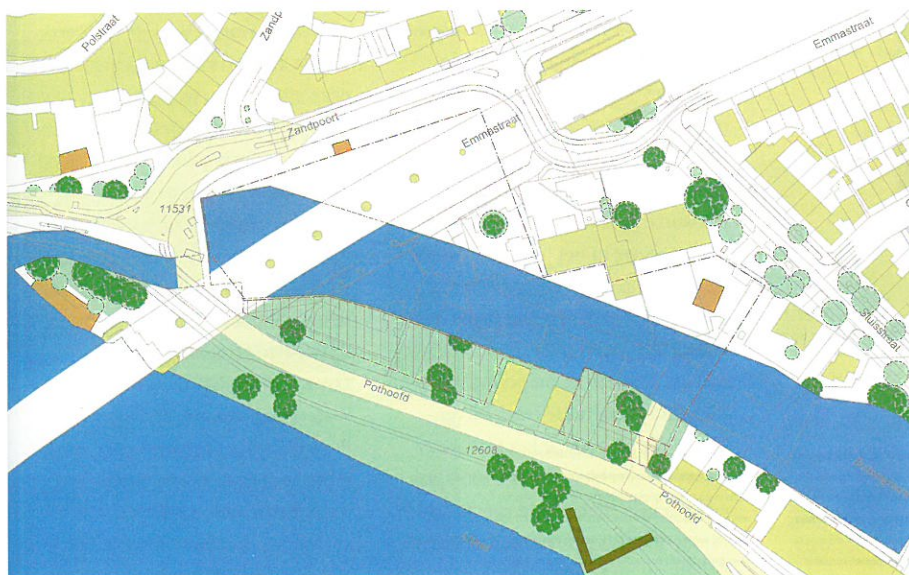
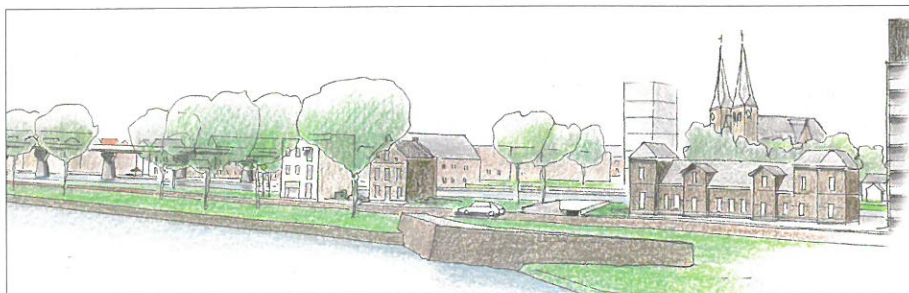
Reconstructie muurreclame Valkenburg
Foto Marcel Overbeek

Overijssel

Deventer: De voormalige tabaksfabriek aan de Tabakswal in Deventer wordt gerestaureerd. De fabriek, die jaren in bedrijf is geweest voor de firma Langkat, verkeert in verwaarloosde staat. Er worden al lang geen sigaren meer gemaakt. Na het vertrek van de firma Langkat werd het fabriekscomplex gebruikt door de chemische fabriek Carbonia en de lakkenfabriek van Multicolor. De laatste jaren werd het complex gebruikt als woon- en atelierruimte. Het fabriekspand, bestaande uit een hoge voorbouw in de stijl van de overgangsarchitectuur en een lage aanbouw met bedrijfsruimtes, werd in 1907 gebouwd. Het verkeert uitwendig nog grotendeels in de originele staat. Projectontwikkelaar Armeva Vastgoed uit Deventer heeft nu bij de gemeente een plan ingediend om het fabriekscomplex te renoveren en er appartementen in te bouwen.

Tabaksfabriek Tabakswal Deventer
Foto Marcel Overbeek

Plantekening Pothoofdgebied Deventer

Deventer: De Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED) heeft in april een alternatief plan gepresenteerd voor de invulling van het historische Pothoofdgebied. Dit gebied behoort tot het zeventiende-eeuwse verdedigingswerk van de stad Deventer. Met het plan wil de SIED het gebied, dat grenst aan de rivier de IJssel weer in oude luister herstellen en het – met behoud van het nog aanwezige industrieel erfgoed – de bestemming geven van stadspark. Het plan heeft als ondertitel meegekregen 'daar waar Buitengracht IJssel ontmoet'. Met dit uitgangspunt wil de SIED met het herinrichtingsplan een bijzondere bijdrage leveren aan de attractiviteit van de oude binnenstad. Kernpunt van het nieuwe plan is het weer opengraven en doortrekken van de oude binnenhaven, onder de Wilhelminabrug door, zodat er weer een doorgaande verbinding met de IJssel ontstaat. Met de bouw van de Wilhelminabrug in 1938 is de oude Binnenhaven gedempt om plaats te maken voor de oprit van de brug.

Architect Martin Kleine Schaars ontwierp het plan in opdracht van de SIED. Uitgangspunt is om geen grote nieuwbouwprojecten meer in de binnenstad te realiseren. Het plan, waarin veel ruimte wordt geboden aan groen, is in vergelijking met concurrerende voorstellen goedkoop te realiseren. De gemeente Deventer en andere marktpartijen gaan in hun plannen voor het Pothoofdgebied uit van grote bouwvolumes. Wat de SIED betreft is het een keuze voor het gewin op de korte termijn en de toegevoegde waarde die het voorgestane historische parkgebied voor bewoners en bezoekers op de lange termijn oplevert. De stad zal met dit plan aan aantrekkingskracht winnen. Ook wordt het SIED-plan gezien als een fraaie afsluiting van het reeds gerealiseerde vernieuwingsproces van de Raambuurt. De SIED presenteert het Pothoofdplan aan de gemeente Deventer en heeft een burgerinitiatief gestart om het plan bespreekbaar te maken. Meer informatie over het Pothoofdplan is te vinden op de website www.sied.nl

Benzinestation Raamsdonksveer.
Foto Marcel Overbeek

Werkgroep niet-rijdend auto erfgoed

Onder auspiciën van de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN) wordt binnenkort een werkgroep ingesteld die zich gaat buigen over het thema 'niet-rijdend autohistorisch erfgoed' in Nederland.

Het gaat hierbij om garages, parkeergarages, benzinestations, bruggen, viaducten, tunnels, verkeersborden, historisch waardevolle wegen, autogerelateerde buitenreclame (zoals muur-reclames) etc. Dus alles wat met de auto te maken heeft en te bestempelen is als onroerend erfgoed. Het blikveld van de nieuwe werkgroep zal beperkt blijven tot de periode 1900-1975. Het doel van de werkgroep is het verkrijgen van een landelijk overzicht van het Nederlandse autohistorisch erfgoed. Dit landelijke overzicht kan als basis dienen voor nader onderzoek, voor adviseringen en publicaties. De werkgroep in oprichting zoekt leden. Van deze vrijwillige medewerkers wordt verwacht dat zij belangstelling hebben voor de historische waarde van vrijwel alle aspecten van de automobiele infrastructuur, dat ze bereid zijn om op pad te gaan om objecten te bekijken en te registreren. Voorts moeten ze enkele keren per jaar deelnemen aan een vergadering. Voor vrijwilligers is een reiskostenvergoeding beschikbaar.

Belangstellenden kunnen zich melden bij Fons Alkemade, tel. 06-48400221, e-mail: fons-alkemade@planet.nl

Literatuur

Wapenveld: gemaal Pouwel Bakhuis
Foto Marcel Overbeek

Frans Kense: TILBURG WOLSTAD;
HERINNERINGEN AAN EEN GLORIETIJD
Den Bosch, Adr. Heinen Uitgeverij.
ISBN 9789086800179. Prijs € 22,95.

Deze uitgave geeft een beeld van het textielverleden van Tilburg. Ooit waren in Tilburg meer dan vijftig uiteenlopende textielbedrijven en aanverwante bedrijven actief, waaronder spinnerijen, wolfabrieken, wasserijen, weverijen en afwerkingbedrijven. Ongeveer vijftien-duizend Tilburgers waren werkzaam in deze sector. Bij het samenstellen van deze publicatie is gekeken naar bedrijven waarvan veel wetenswaardigheden bekend zijn. Daarnaast is gezocht naar ex-medewerkers van de bedrijfsleiding die persoonlijke ervaringen konden en wilden vertellen. Het eindresultaat is een sfeerbeschrijving van de wollenstoffenindustrie en de mensen die er in hebben gewerkt. Van de volgende bedrijven zijn beschrij-

vingen opgenomen: AaBee-wollenstoffenfabriek, spinnerij Thomas de Beer, Van Dooren & Dams textielfabrieken, wollenstoffenfabriek G. Droge, Janssen de Horion's Wollenstoffenfabrieken, spinnerij Jurgens, J.A. Kerstens Wollenstoffenfabrieken, C. Mommers Wollenstoffenfabrieken, A&N Mutsaert's Wollenstoffenfabrieken, stoomwasserij De Regenboog, Textielmij. De Zomer-molen, NV Spinnerij Swagemakers, Jan Verschuuren NV, NV Textielfabrieken Verschuuren-Piron. Van elke onderneming wordt een korte beschrijving gegeven, rijk geïllustreerd met historische opnamen in kleur en zwart-wit. Tot slot wordt een beschrijving gegeven van het complex van het Tilburgse textielmuseum, de Textielschool, en wordt een overzicht gegeven van de nog in Tilburg aanwezige restanten van textielfabrieken en schoorstenen.

Aanvulling

De Salomonsons en Nijverdal: V.P. Loeliger-Salomonson uit Oegstgeest meldt, dat niet Thomas Ainsworth de eerste stoomweverij heeft gesticht in Nijverdal, maar de gebroeders Godfried en Hein Salomonson. Een gedenksteen in de fabriek herinnert daar nog aan. Beide Salomonsons, meldt zij, speelden ook een rol bij de calicotweverij in Zierikzee (Heem-schut december 2006, pag. 4 en 5). Tot 1918 voerde een Salomonson de directie, daarna nog twintig

jaar een achterkleinzoon van Hein, Godfried van der Muelen. Pas daarna werd het door fusies uiteindelijk Koninklijke Nijverdal – Ten Cate en tot slot Koninklijke Ten Cate. Ainsworth stichtte wel als eerste een kleine handweverij in wat later Nijverdal ging heten. Daarmee werd hier de eerste aanzet gegeven voor de latere textielindustrie.

E. de Jonge, H. van Boven en Th.J. Petri (red.): VELUWS WATER; TIEN EEUWEN WATERBEHEER OP DE VELUWE. Stichting Matrijs, Utrecht, 2007. Uitgave in samenwerking met de Historische Vereniging Ampt Epe en het waterschap Veluwe. 200 blz., ill., kaarten, lit.opgave. ISBN 978-90-5345-321-6. Prijs: € 29,95.

In 1997 werd het waterschap Veluwe opgericht, een conglomeraat van samengevoegde waterschappen. Ter gelegenheid van deze fusie is besloten een algemeen historisch overzichtswerk te doen verschijnen: 'Veluws water'. Na een korte geschiedenis van Gelderland en de Veluwe in het bijzonder, worden de belangrijkste poldergebieden afzonderlijk behandeld, gelegen in de noordelijke IJsselvallei, de noordelijke polders (Hattem en omgeving) de zuidelijke polders (de regio Dieren-Voorst). In de overige hoofdstukken wordt de geschiedenis van 1000 jaar waterbeheer behandeld aan de hand van de thema's economie, defensie (IJs-sellinie uit de Koude oorlog), financiën, landbouw en tenslotte bestuurders en personeel. Het leven en werken op de

Veluwe is steeds beïnvloed door het water en de ontwikkelingen rondom de Zuiderzee en de IJssel. Boeren waren afhankelijk van een goede waterbeheersing, terwijl voor de polderbewoners goede dijkzorg onontbeerlijk was. Dankzij ontginningen, dijkbouw en de aanleg van weteringen kon de mens zich handhaven in de lagere Veluwe, waarbij de ruim dertig polderinstituten onmisbaar waren. Voor de geïnteresseerde in waterschapsgeschiedenis is deze uitgave een welkome aanvulling. Voor de industriële geschiedenis van het beschreven gebied is van belang de beschrijving van de watermolens, de papierfabricage, de aanleg van het Apeldoorns Kanaal en andere waterwegen en de bouw van infrastructuurele werken als uitwateringssluizen, dijkstoelen en stoomgemalen. Een van de oudste gemalen van het Waterschap Veluwe, dieselgemaal Pouwel Bakhuis in Wapenveld, is als museumgemaal bewaard gebleven na de bouw van een elektrische vervanger. Het boek is rijk geïllustreerd met historische en actuele opnamen, tekeningen en plattegronden.

Colofon Industria in Heemschut

Industria is de nieuwsbrief van de Stichting Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN). FIEN zet zich sinds 1984 in voor het behoud van industrieel erfgoed in Nederland. Bij FIEN zijn 65 lokale en regionale stichtingen en verenigingen aangesloten.

Website
www.industrieel-erfgoed.nl

Redactieadres Industria
Redactie Industria
p/a Marcel Overbeek
Noteboomstraat 61
8021 WR Zwolle

Mailadres
industria@industrieel-erfgoed.nl